

**ДО ПРОБЛЕМИ РОЗМЕЖУВАННЯ ПРИЄДНУВАЛЬНИХ ТА
СЕПАРАТИЗОВАНИХ КОНСТРУКЦІЙ У СУЧАСНОМУ СИНТАКСИСІ
(на матеріалі французької мови)**

У статті зроблено спробу вирішення проблеми розмежування та встановлення кореляції між приєднувальними та сепаратизованими конструкціями. На матеріалі сучасної французької мови аналізується те спільне, що об'єднує, та те різне, що диференціює ці дві синтаксичні категорії.

Ключові слова: експресивний синтаксис, сепаратизовані конструкції, приєднувальні конструкції, розчленована синтаксична структура.

Однією із характерних рис сучасної письмової мови є широке використання експресивних синтаксичних структур, які проникають у літературу з живої розмовної мови. Ось чому, останні десятиліття лінгвісти досліджують не лише синтаксичні конструкції „інтелектуального мовлення” [8, с. 21], але й звертають увагу на специфічні за синтаксичною структурою та афективним змістом синтаксичні но-

воутворення. До таких синтаксичних явищ належать, передусім, сепаратизовані та приєднувальні конструкції.

Особливості функціонування сепаратизованих та приєднувальних конструкцій полягають у тому, що одні (сепаратизовані), членуючи речення на інтонаційно відокремленні відрізки, а інші (приєднувальні), додаючи до головного висловлення певні повідомлення, зауваження, пояснення тощо, мають на меті виділити найбільш важливі моменти речення у самостійні висловлення й тим самим зробити їх значно вагомішими у змістовому відношенні. Використання таких конструкцій надає тексту відтінку невимуженості спілкування, непередбаченого (спонтанного) мовлення, неофіційності відношень між читачем та письменником, що властиво розмовній мові. Як результат, сепаратизовані та приєднувальні конструкції руйнують шаблони, мовні стандарти та стереотипи чим збагачують виражальні можливості синтаксису загалом.

Незважаючи на те, що питання сепаратизації, приєднувальних конструкцій неодноразово висвітлювались у мовознавчій літературі, завданням сучасного синтаксису залишається вирішення проблеми розмежування та встановлення кореляції між цими двома синтаксичними категоріями. Актуальність звернення до даної проблематики обумовлена стійким інтересом синтаксистів до означеного предмета дослідження та невирішеність вищезазначеного питання.

У даній статті ми вважаємо за необхідне 1) окреслити межі таких синтаксичних категорій як сепаратизація та приєднувальні конструкції; 2) прослідкувати як змінювалось із плином часу семантичне наповнення даних понять; 3) проаналізувати те спільне, що їх об'єднує, та те різне, що їх диференціює.

Задовго до введення терміна „сепаратизація” відповідні мовні факти часто дискутувались у наукових колах і позначались поняттям „приєднання” (приєднувальна конструкція). Так, ще у 50-тих роках ХХ століття російський учений О. Пешковський писав про „сурядні” та „підрядні конструкції після крапки”, називаючи їх „приєднувальними реченнями” [5, с. 126]. Він зауважував, що це не просто речення, що починаються зі сполучника сурядності чи підрядності, а це своєрідні синтаксичні конструкції, які приєднуються до попередньої фрази. Ці конструкції знаходяться у тісному лінгвістичному зв'язку з останнім висловленням і додають йому нові, особливі семантичні відтінки.

Про приєднувальні речення, їх функції писали В. В. Виноградов, Л. В. Щерба, їхні послідовники та учні. На особливу увагу заслуговують дослідження С. Крючкова, який зазначав, що при приєднанні другий елемент виникає у свідомості пеначе додатково; приєднання зазвичай супроводжується певною експресією; „приєднання представляє собою додаткове судження” [4, с. 397-411]. Французькі стилісти кажуть про такі марковані крапкою приєднувальні конструкції, що вони „відправлені навздогін” (*ajoutées après coup*) [8, с. 21].

Підсумовуючи основні характеристики приєднувальних конструкцій, В. В. Виноградов, Л. В. Щерба, С. Крючков сформулювали визначальні ознаки приєднання як особливого виду синтаксичного зв'язку: 1) психологічна, 2) експресивно-семантична, 3) семантична. Психологічна особливість полягає в тому, що даний приєднувальний зв'язок виникає у свідомості мовця як додатковий і лише після або під

час першого висловлення. Експресивно-семантична позначка пояснює неможливість логічного об'єднання частин висловлення в одну змістову структуру; суб'єктивні мотиви, експресивні форми, створюючи розриви у висловленні, змінюють і руйнують звичну логіку синтаксичного руху. Згідно семантичної характеристики, „приєднання представляє собою додаткове судження” (за С. Крючковим), що виникає у процесі висловлення [4, с. 312].

Однак, вищезгадані ознаки приєднувальних конструкцій не могли слугувати основою для виділення у синтаксисі чітко окресленої категорії приєднувального зв'язку, тому що вони узагальнювали численні факти мовленнєвої діяльності. Власне цей факт пояснює причину часто паралельного, синонімічного вживання термінів „парцеляція”, „сепаратизація”, „приєднання” на позначення одного й того ж лінгвістичного явища у 60-70-тих роках минулого століття. Роботи написані у цей період не сприяли виокремленню приєднання та сепаратизації в самостійні об'єкти лінгвістичного та стилістичного дослідження.

У контексті цієї проблеми О. Андрієвська обґрунтовує необхідність чіткого розмежування даних синтаксичних категорій. Лінгвіст пише, що традиційно під сепаратизацією розуміється вид „крайнього відокремлення”, синтаксичного розчленування, що маркується крапкою. Приєднувальні конструкції також являються „крайнім відокремленням”, однак мають свою специфіку. Відмінність між приєднувальними та сепаратизованими конструкціями іноді дуже розмита, нестійка, важко відчутна. У зв'язку з цим, О. Андрієвська пропонує розглядати як сепаратизацію випадки, коли синтагма (слово, група слів, речення (зазвичай номінальне у постпозиції)) проявляє певні логіко-граматичні відношення до базової структури і, як наслідок, може виступати у ролі члена речення або ж як складова частина базової структури, що є відокремленням, тобто „крайнім відокремленням” (сепаратизацією) [1, с. 79]. Наприклад:

Tout, dans cette pièce, est résolument mauresque. Des tapis d'Orient pendent aux murs et recouvrent le sol. Les guéridons supportent des objets en cuivre repoussé (Henri Troyat. Le marchand de masques, p. 177).

Сепаратизовані конструкції виступають наразі у ролі відокремлених прямих доданків. У наступному прикладі спостерігаємо сепаратизовані означення:

Elle a eu l'excellente idée de ressembler à Bertille au point qu'on peut quelquefois hésiter entre les photos de jeunesse de la mère et les photos actuelles de la fille. Pas très grande, mais talonnant haut (Hervé Bazin. Cri de la chouette, p. 28).

Щодо приєднувальних конструкцій, то йдеться про випадки, коли такий логіко-граматичний зв'язок між синтагмою і базовою частиною майже відсутній, а складові піддаються лише більш або менш суб'єктивній інтерпретації на основі контексту, підтексту висловлення тощо.

Вирішальний крок у розмежуванні приєднувальних та сепаратизованих конструкцій як явищ, що належать до різних рівнів мови, був зроблений у роботах лінгвістів, які вирізняли у синтаксичній структурі речення два аспекти: конструктивний (статичний) та функціональний (динамічний). У своїй монографії В. Белошанкова констатує, що згідно синтаксичної концепції про статичну та динамічну сторони речення, сепаратизація – це явище комунікативно-функціонального плану речення

(динамічний аспект), тоді як приєднання – явище статичного аспекту речення, відноситься до типу логіко-граматичних відношень [2, с. 27-30].

В. К. Покусенко стверджує, що сепаратизація та приєднання представляють собою явища по суті протилежні, оскільки при сепаратизації синтаксична конструкція є єдиною у мові та розчленованою у мовленні; а при приєднанні, навпаки, синтаксична конструкція є розчленованою у мові, а в мовленні представлена як цілісна єдність [6, с. 144].

Важливою особливістю приєднувальних конструкцій (на відміну від сепаратизованих) є те, що вони додають до головного висловлення певні повідомлення, зауваження, пояснення, а не членують його. Як правило, приєднувальні відношення є сполучниковими або опосередкованими відповідними вставними словами [7, с. 189]. Спостережено, що сполучники у функції приєднання можуть набувати нових, особливих відтінків значень.

Для прикладу, сполучник *et* традиційно вказує на доповнення, уточнення інформації, послідовність викладу, підведення певних підсумків. Однак, у приєднувальних конструкціях він може також підсилювати семантико-логічні відношення попереднього речення, протиставляти їх тощо:

Je savais. Et je ne voulais pas savoir (Hervé Bazin. Au nom du fils, p. 79).

Celui qu'on aime a tout droit contre vous, même de ne plus vous aimer. On ne peut lui en vouloir, on ne peut que s'en vouloir d'être si peu digne d'amour, puisqu'il vous abandonne. Et c'est une petite mortelle (R. Rolland. Jean Christophe, p. 435).

Основне значення сполучника *mais* полягає у протиставленні. Проте, коли це протиставлення приєднується після крапки, вони стає більш виразним, яскравим, афективним.

Avec ses yeux cuits persillés de cils ras, son gros d'oie balancé sur des pieds plats, sa voix cacardée du fond de la gorge, Mme Caroux manquait d'allure et le savait. Mais elle savait aussi que dans échelle sociale elle avait grimpé depuis sa naissance ; et Mme Rezeau, descendu (Hervé Bazin. Cri de la chouette, p. 45).

Сполучник *donc* у більшості випадків зв'язує логічно речення у висловлення. У приєднувальних конструкціях цей сполучник ніби додає нову думку до висловлення й одночасно зв'язує її з раніше висловленою:

– Je ne suis pas si gentille que ça. – Je vous vexe ? Les jeunes gens ont horreur d'être gentils. Mais vous ne dites jamais rien de désagréable, ni d'injuste. Et vous aimez bien les gens. Donc, je vous trouve parfaite (F. Sagan. Sourire, p. 68).

Характерною ознакою приєднувальних конструкцій Ванніков вважав інтонаційний та синтаксичний розрив між ними і основним висловленням. Приєднувальні конструкції передають думку, що виникає після основного висловлення. Як указує Валгіна, приєднувальними називаються такі конструкції, у яких фрази не вміщаються відразу в одну змістову площину, але утворюють асоціативний ланцюг приєднання [3, с. 110].

Варто зазначити, що приєднувальні конструкції можуть бути і безсполучниковими, у такому випадку значення приєднання виражається лише інтонаційно, іноді – порядком слів. Наразі приєднання супроводжується відповідною експресією, а значення приєднувального зв'язку розкривається тільки в контексті. Наприклад:

Tout à coup, je me demande si mon oncle ne s'est pas ouvert les veines parce que cette adolescente l'a désespéré par ses afféteries. Absurde ! (Henri Troyat. Le marchand de masques, p. 171).

Підсумовуючи нашу розвідку, ми можемо зробити певні висновки про те спільне, що об'єднує ці два мовні феномени сучасного синтаксису та те дистинктивне, що їх увіразняє і робить окремими об'єктами дослідження.

1. Обидва явища (і сепаратизовані, і приєднувальні конструкції) є характерними для сучасного синтаксису письмової мови. Джерелом їх виникнення є жива розмовна мова, факти якої проникають у літературну мову, впливають на її структуру, урізноманітнюють її форми, збагачують її виражальні можливості в цілому.

2. І сепаратизація, і приєднання належать до явищ „крайнього відокремлення”, при якому відокремлений член речення (слово, словосполучення, речення) інтонаційно і графічно маркується крапкою і, виходячи таким чином за нормативну межу речення, утворює надфразову єдність.

3. Щодо формальної структури, то і сепаратизовані, і приєднувальні конструкції – є бінарними (двочленими). Для сепаратизованих речень властивим є наявність базисної (основної) частини та синтагми (відокремленої частини); для приєднувальних речень – основного висловлення та приєднувальної конструкції. Зазвичай, базисна частина / основне висловлення представляють тему, а синтагма / приєднувальна конструкція – рему висловлення.

4. Спільною характеристикою для сепаратизованих та приєднувальних речень можна вважати лінійність їх розташування, постпозиційну структурно-інтонаційну відокремленість, логіко-семантичну послідовність.

5. І сепаратизовані речення, і речення з приєднувальними структурами мають афективний характер: від логічно нейтрального до яскраво емоційного вираження. За допомогою цих синтаксичних конструкцій мовець виокремлює необхідну йому інформацію, додає семантичні акценти, розвиває або ж уточнює деталі висловлення.

6. Аналіз етимології термінів („сепаратизація”, „приєднання”) дозволяє встановити відмінність цих синтаксичних явищ ще на рівні їх детермінування. Семантична структура слова „сепаратизація” указує на момент відокремлення, відділення, розділення, розчленування. Семантичне наповнення терміна „приєднання” (приєднувальна структура) засвідчує процес додавання, доповнення тощо. Таким чином, спостерігаємо термінологічну антонімію, опозицію.

7. Дослідження стверджують, що приєднання – це явище статичного аспекту речення. Це граматична категорія, яка володіє власним граматичним значенням (значенням додаткового повідомлення) і власною граматичною формою (спеціальні сполучники, сполучникові слова та інші формальні засоби). Сепаратизація – явище динамічного аспекту речення. Це стилістичний прийом виокремлення частини речення у самостійне висловлення.

Як бачимо, лінгвістична природа сепаратизації і приєднання мають багато об'єднуючого. Нам видається цілком доречним розглядати ці два феномени сучасного синтаксису письмової мови інтегрально, спільно. Адже головна їх сутність полягає, все-таки, в приєднанні елементів висловлення до основної частини фрази, яка не відображає усієї повноти змісту висловлення. Сепаратизоване речення фор-

мально виглядає як розчленована конструкція, однак, в основі її лежить додавання, доповнення, уточнення інформації, що прикріплюється своєрідним чином до раніше сказаного й інтонаційно завершеного речення.

Насамкінець ще раз підкреслимо важливість здійсненої розвідки, оскільки розмежування та встановлення співвідношення таких синтаксичних понять як приєднання і сепаратизація мають велике значення на сучасному етапі розвитку лінгвістики. Порушені проблеми залишаються значущими як у загальнотеоретичному плані, так і в плані конкретного лінгвістичного аналізу речень. Проведене дослідження далеко не вичерпує всіх питань, проте дозволяє проводити адекватну формально-граматичну характеристику, класифікацію цих явищ сучасного синтаксису, робити більш точний їх стилістичний опис та розбір. З'ясування структурних різновидів сепаратизованих та приєднувальних конструкцій, вивчення їх семантичних, синтаксичних та текстоутворюючих функцій належать до подальших перспектив дослідження.

Література

1. *Андриевская А. А.* Явления „сепаратизации” в стилистическом синтаксисе современной французской художественной прозы / А. А. Андриевская // *Филологические науки.* – 1969. – № 3. – С. 77-83.
2. *Белошапкова В. А.* Сложное предложение в современном русском языке / В. А. Белошапкова. – М. : Наука, 1977. – с. 27-30.
3. *Валгина Н. С.* Синтаксис современного русского языка / Н. С. Валгина. – М. : Просвещение, 1978. – 220 с.
4. *Крючков С. Е.* О присоединительных связях в современном русском языке / С. Е. Крючков. – В кн. : *Русский язык в школе.* – М. : Просвещение, 1990. – 412 с.
5. *Пешковский А. М.* Русский синтаксис в научном освещении / А. М. Пешковский. – М. : Просвещение, 1956. – 300 с.
6. *Покусенко В. К.* К вопросу о парцелляции сложных бессоюзных предложений / В. К. Покусенко // *Вопросы синтаксиса современного русского языка литературного языка.* – 1973. – С. 140-149.
7. *Реферовская Е. А.* Синтаксис современного французского языка / Е. А. Реферовская. – Л. : Наука, 1969. – 236 с.
8. *Antoine G.* La Coordination en français moderne / G. Antoine. – Paris, 1958-1959. – Т. I. – Р. 21.

Джерела ілюстративного матеріалу

- Bazin H. *Au nom du fils.* – Éditions du Seuil. – 1960. – 380 P.
Bazin H. *Cri de la chouette.* – Éditions Bernard Grasset. – 1972. – 282 P.
Rolland R. *Jean Christophe.* – Éditions Albin Michel. – 1931. – 498 P.
Troyat H. *Le marchand de masques.* – Éditions V. D. P. – 1994. – 212 P.
Sagan F. *Sourire.* – Éditions Gallimard. – 1986. – 129 P.

Stanislav O. V. To the problem of the differentiation of parcelling and conjunctive construction in modern French syntax

The author solves the problem of pointing out of the difference and the correlation between the conjunctive and parcelling constructions in modern French. These syntactic categories are treated through the perspective of their common and different features.

Key words: expressive syntax, parcelling constructions, conjunctive constructions, segmented syntactic structure.

Станислав О. В. К проблеме разграничения присоединительных и сепаратизированных конструкций в современном синтаксисе

В статье сделана попытка разрешения проблемы разграничения и установления корреляции между присоединительными и сепаратизированными конструкциями. На материале современного французского языка анализируется то общее, что объединяет и то разное, что дифференцирует эти две синтаксические категории.

Ключевые слова: экспрессивный синтаксис, сепаратизированные конструкции, присоединительные конструкции, расчлененная синтаксическая структура.